

عوامل مؤثر بر افت تحصیلی هنرجویان

چکیده

آموزش و پرورش سرمایه گذاری دراز مدتی است که با شکوفایی استعدادها و سوق دادن آن‌ها به سمت درست، رشد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی جوامع را رقم می‌زند. نظام آموزشی تنها زمانی کارآمد خواهد بود که تمامی دانش‌آموزان بتوانند با موفقیت از یک دوره به دوره بالاتر بروند. یکی از موضوعاتی که شاید همه هنرجویان در طول سال‌های تحصیل خود با آن دست و پنجه نرم کرده باشند، «افت تحصیلی» است. افت تحصیلی پدیده‌ای است که همه ساله منابع انسانی و مادی کشورمان را هدر می‌دهد. گاهی افت تحصیلی از عوامل درونی هنرجو نشئت می‌گیرد و گاهی عوامل محیطی دارد. عوامل فردی، خانوادگی، آموزشی و اجتماعی و فناوری‌های نوین هر کدام در افت تحصیلی هنرجویان نقش بسزایی دارند. لذا بررسی دلایل افت تحصیلی می‌تواند نقش مؤثری در کمک به بهبود نظام آموزشی کارآمد داشته باشد.

مقدمه

مسئله «افت تحصیلی» یکی از شناخته‌شده‌ترین مشکلات آموزشی به شمار می‌رود و از آن به عنوان

کلیدواژه‌ها:

افت تحصیلی، رشته تحصیلی، ناکارآمدی.

بلای تعلیم و تربیت یاد کرده‌اند. این موضوع همواره در تمامی کشورها به عنوان یک معضل آموزشی مطرح شده است. از مفهوم افت تحصیلی تعاریف گوناگونی ارائه شده است. در برخی مطالعات افت تحصیلی را به معنی هر گونه اختلالی دانسته‌اند که در روند تحصیل دانش‌آموز پدید می‌آید و سبب کاهش عملکرد دانش‌آموز از سطح رضایت‌بخش به سطح نامطلوب می‌شود. این معضل می‌تواند در قالب غیبت مکرر از مدرسه، ترک تحصیل قبل از موعد مقرر، تکرار پایه تحصیلی، تنزل کیفیت تحصیلی و یا کسب محفوظات به جای معلومات ظاهر شود. اما در کل، مقایسه سطح عملکرد تحصیلی قبلی و فعلی دانش‌آموز بهترین شاخص افت تحصیلی است.

افت تحصیلی کاهش نسبی فعالیت درسی و مطالعه یک دانش‌آموز در یک دوره نسبی در مقایسه با دوره نسبی قبل از آن است. مثلاً کسی که طی سه ماه نمراتی در حد ۱۵ داشته، اما در دو هفته اخیر در تمامی یا تعدادی از درس‌ها نمراتی حدود ۱۲ کسب کرده است، در حال حاضر نسبت به سه ماه پیش افت تحصیلی دارد. منظور از آوردن کلمه نسبی این

تمامی دانش‌آموزان دارای افت تحصیلی در يك صفت مشترك‌اند: «نداشتن انگیزه برای تداوم فعالیت‌های بعدی»

است که افت تحصیلی تنها شامل هنرجویان ضعیف نیست. حتی کسی که چند ماه پیش نمرات حدود ۱۸ داشته است، اگر در حال حاضر نمرات حدود ۱۶ کسب می‌کند، دو نمره نسبت به دوره قبل افت دارد. در مقابل افت تحصیلی «پیشرفت تحصیلی» قرار دارد. اصطلاح پیشرفت تحصیلی به تجلی جایگاه تحصیلی یک دانش‌آموز اشاره دارد.

افت تحصیلی را می‌توان از دیدگاهی به دو دسته کمی و کیفی تقسیم کرد: «افت کمی» عبارت است از درصدی از دانش‌آموزان یک دوره آموزشی که به سبب مردود شدن یا ترک تحصیل نتوانسته‌اند آن دوره را با موفقیت بگذرانند. «افت کیفی» عبارت است از ناتوانی در رسیدن به اهداف تعیین شده یا تحقق بخشی به این اهداف. با وجود این، در برخی پژوهش‌ها ملاک‌های اصلی در افت تحصیلی از طریق میانگین یا معدل فراگیرندگان و یا مشروط شدن و پاس نکردن درس مورد ارزیابی قرار گرفته است. تمامی دانش‌آموزان دارای افت تحصیلی در یک صفت مشترک‌اند: «نداشتن انگیزه برای تداوم فعالیت‌های بعدی» که این امر در نهایت موجب رخوت و سستی در کیفیت تعلیم و تربیت، برآورده نشدن اهداف نظام آموزشی، وارد آمدن خسارات جبران‌ناپذیر بر پیکر اجتماع، و اتلاف هزینه‌های تحمیل شده به دولت و خانواده، و همچنین خسارات وارد شده به دانش‌آموز است.

مشکلات هنرجویان نیز در بعضی از جهات مانند سایر دانش‌آموزان است، لیکن در موارد بسیاری، افت هنرجویان بسیار متفاوت از افت تحصیلی سایر دانش‌آموزان گرایش نظری است. اگر بخواهیم دلایل افت تحصیلی را بررسی کنیم و راهکارهای مقابله با آن‌ها را بیابیم، ابتدا باید ابعاد آن را دریابیم.

دلایل افت تحصیلی هنرجویان

به‌طور کلی این دلایل را می‌توان به عوامل فردی، اجتماعی، خانوادگی و آموزشی تقسیم کرد:

الف) عوامل فردی

● عوامل فیزیولوژیکی و جسمی، مانند ضعف بینایی و شنوایی، و عوامل ذهنی و روانی، مانند میزان هوش، قدرت حافظه و سلامت روانی که گاه خود این عوامل مرهون عوامل اجتماعی و خانوادگی هستند. خانواده‌هایی با بافت سنتی در جوامع مذهبی تمایل بیشتری به ازدواج‌های فامیلی دارند و

در برخی خانواده‌ها، استفاده از دخانیات و الکل رواج دارد. حاصل چنین خانواده‌هایی فرزندی با بهره هوشی کمتر و مشکلات فیزیولوژیکی بیشتر است.

● نداشتن هدف واقعی، عینی و روشن از تحصیل، گروهی از هنرجویان به دلیل نداشتن هدف واقعی و صرفاً با در دست داشتن یک برگه هدایت تحصیلی وارد هنرستان می‌شوند. این گروه از هنرجویان اگر به صورت صحیح نیز مشاوره نشوند، سرخورده شده دچار صدمات جبران‌ناپذیری خواهند شد.

● انتخاب رشته نامناسب توسط هنرجو، به دلیل اطلاعات ناکافی هدایت ناصحیح خانواده و مشاور که این مورد نیز می‌تواند مرهون عوامل خانوادگی یا هنرستان باشد. زمانی که هنرجو به دلیل اطلاعات ناکافی یا غیر مرتبط در رشته‌ای نامتناسب با شرایط ذهنی و روحی خود مشغول تحصیل شود، با مشکلات بسیاری روبه‌رو خواهد شد.

● نداشتن انگیزه درونی و اعتمادبه‌نفس کافی برای تحصیل و مطالعه از سوی هنرجویان، به دلیل انتخاب هنرستان برای ادامه تحصیل که امری بسیار شایع است. زیرا همچنان این تصور وجود دارد که دانش‌آموزان ضعیف‌تر از لحاظ درسی وارد هنرستان می‌شوند.

● ضعف اراده در تصمیم‌گیری‌های تحصیلی و مطالعه و اجرای تصمیمات به شکلی که هنرجو همواره منتظر است دیگران برای او تصمیم بگیرند.

● ضعف بودن پایه درسی به دلیل بستر فرهنگی نامناسب به صورتی که همواره دانش‌آموزان دارای نمرات و استعداد‌های بالاتر جذب هنرستان‌ها نمی‌شوند.

● هیجانات و آشفتگی‌های عاطفی ناشی از پدیده بلوغ، ازدواج و اشتغال، نداشتن برنامه‌ریزی دقیق از لحاظ زمان و میزان مطالعه روزانه و ندانستن روش‌های صحیح مطالعه.

ب) عوامل خانوادگی

● فقر مالی و فرهنگی والدین که باعث می‌شود، فرزندان‌شان را بدون توجه به توانایی‌های آن‌ها و رشته‌های موجود در هنرستان ثبت‌نام کنند.

● اختلاف خانوادگی و خانواده آشفته، طلاق فیزیکی یا روانی والدین، و وجود نامادری یا ناپدری که در خانواده‌های هنرجویان بیشتر از سایر دانش‌آموزان دیده می‌شود.

● اختلاف فرزندان با خانواده، مانند لجبازی با

والدین و اعتراض به فضای خانواده، به علت بافت خاص خانواده‌های هنرجویان که باعث ایجاد فضای متشنج می‌شود.

● تحقیر، سرزنش و مقایسه نادرست فرزندان با هم‌سالان رشته‌های نظری و در نتیجه پایین آوردن اعتمادبه‌نفس و خودپنداری آنان، تغییرات منفی در خانواده مانند ورشکستگی سیاسی و اقتصادی، اعتیاد، یا تغییر در جهت ارتقای سریع و غیر مترقبه سطح اقتصادی یا اجتماعی خانواده، خودباختگی و غافلگیر شدن فرزندان و انواع انحرافات و وابسته و متکی شدن فرزندان به والدین در امور درسی و تکالیف.

ج) عوامل آموزشی و هنرستانی

● رفتارهای نامناسب گروه هم‌سالان در کلاس‌های درسی و تحت تأثیر قرار دادن هم‌کلاسان که یکی از بزرگ‌ترین مشکلات محیط هنرستان محسوب می‌شود.

● رفتارهای نامناسب عوامل اجرایی مدرسه، مانند مدیر، معاونان، دبیران و مشاوران و کمبود کادر مجرب در هنرستان که برخلاف گذشته‌ها، کادر اجرایی بر کارهای نادرست هنرجویان سرپوش می‌گذارند.

● مشکلات معیشتی هنرآموزان و عدم پرداخت به موقع حق‌الزحمه که باعث از بین رفت انگیزه برای تدریس می‌شود.

● ضعف در شیوه تدریس یا کلاس‌داری هنرآموز که باعث اختلال در روند آموزش می‌شود.

● نبود مشاور تخصصی برای هدایت تحصیلی و مشاوره یا ضعف بودن مشاوران هنرستان و ناآگاهی آنان از تنوع رشته‌های هنرستان، که از همان بدو شروع سال تحصیلی، با هدایت نامناسب، هنرجویان را به سمت نادرست سوق می‌دهند.

● کمبود رایانه و امکانات جانبی یا به روز نبودن رایانه‌ها و نرم‌افزارهای استفاده شده در کارگاه‌ها، و همچنین هزینه‌های بالای تخصصی و آموزشی هنرستان که باعث عقب افتادن هنرجویان از درس‌های عملی می‌شود.

● دیر رسیدن یا نرسیدن کتاب‌ها با وجود اینکه تغییری نداشته‌اند.

● گروه‌بندی نشدن هنرجویان در برخی هنرستان‌ها به دلیل کمبود نیرو، توزیع نامناسب نیروها در استان و کمبود فضا، و غیر استاندارد بودن

محیط کلاس‌های عملی که باعث نزول کیفیت تدریس هنرآموزان می‌شود.

● جو عمومی نامناسب حاکم بر مدرسه از لحاظ درسی، مانند سخت‌گیری بیش از حد هنرآموزان در دادن نمره، به خاطر بالا فرض کردن سطح علمی مدرسه، یا هم‌رنگ شدن هنرجو با سایر هنرجویان ضعیف با فرض اینکه همه هنرجویان مدرسه ضعیف هستند.

● اجرای ناکارآمد کارآموزی که باعث سوق دادن هنرجویان به سمت نادرست می‌شود.

● ناکارآمد بودن کادر فنی هنرستان‌ها که غالباً به علت مازاد بودن در رشته‌ای، مشغول فعالیت در زمینه فنی می‌شوند.

د) عوامل اجتماعی

● دوستان ناباب که یکی از بزرگ‌ترین چالش‌هایی است که هر هنرجو با آن سروکار دارد و گاهی صدمات جبران‌ناپذیری به او وارد می‌سازد.

● استفاده نادرست از کلوپ‌های ورزشی، کافی‌نت‌ها و گیم‌نت‌ها، و گذراندن وقت زیاد در خیابان‌ها و خارج از منزل که در صورت بی‌توجهی والدین به صورت معضلی برای هنرجو و خانواده‌اش در می‌آید.

● پدیده‌های نوین نظیر تلفن‌های هوشمند، شبکه‌های اجتماعی و ماهواره که نمی‌توان خوب یا بد بودن آن‌ها را به صورت کلی تعیین کرد، اما می‌توان به عنوان عوامل بازدارنده از آن‌ها یاد کرد.

نتیجه‌گیری

مسئله افت تحصیلی قدیمی‌ترین و بحث‌انگیزترین مسئله آموزش و پرورش ایران در دهه‌های اخیر بوده است. فاصله بین وضعیت علمی موجود فراگیرندگان با وضعیت مورد انتظار از آن‌ها، از حد معقول و مقبول آن فراتر رفته و به خسارت‌های اقتصادی، روانی و اجتماعی منجر شده است. در کشور ما افت تحصیلی در همه دوره‌های تحصیلی گریبان‌گیر برخی از دانش‌آموزان می‌شود. هنرجویان یکی از اقشار بسیار آسیب‌پذیر جامعه هستند که به لحاظ قرارگیری در محیط هنرستان و مواردی چون ضعف درسی و نداشتن انگیزه و هدف لازم، و همچنین نداشتن مشاوره و راهنمای مناسب، همواره در معرض خطر افت تحصیلی قرار دارند.

* منابع

۱. گل محمدی، میثم (۱۳۹۳). بررسی اثربخشی مشاوره گروهی متمرکز بر راه حل برانگیزش تحصیلی دانش‌آموزان دارای افت تحصیلی.
۲. آهنچیان، محمدرضا (۱۳۸۵). «افت تحصیلی و رابطه آن با بنیادهای فلسفی آموزش و پرورش». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه فردوسی مشهد.
۳. الهام‌پور، حسین (۱۳۸۴). «عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه سوم راهنمایی شهر اهواز». مطالعات تربیتی و روان‌شناسی.
۴. بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۰). روش‌های پیشگیری از افت تحصیلی. انتشارات انجمن اولیا و مربیان کشور. تهران.
۵. سررشته‌دار، علی‌اصغر (۱۳۷۸). «بررسی رابطه سبک‌های رفتاری مشارکت‌جویانه و امرانه دبیران با افت تحصیلی دانش‌آموزان ناحیه ۴ مشهد». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه فردوسی مشهد.
۶. گلدنبرگ، ای، و گلدنبرگ، اچ (۱۳۸۲). خانواده درمانی. ترجمه حمیدرضا شاهی پرواتی، سیامک نقشبندی و الهام ارجمند. نشر روان - تهران.
۷. گلشن فومنی، محمد رسول (۱۳۷۳). جامعه‌شناسی آموزش و پرورش. انتشارات شیفته-تهران.
8. Robert C. Pianta and Daniel J. Walsh " High RISK Children In Schools"
9. Russell w. Rumberger and Gregory J. Palardy" Test Scores, Dropout Rates, and Transfer Rates as Alternative Indicators of High School Performance".
10. Jennifer Freeman and Brandi Simonsen Examining the Impact of policy and practice Interventions on High School Dropout and School Completion Rates: A Systematic Review of the Literature.